

УДК 373.011.3-051

DOI: 10.31376/2410-0897-2020-1-42-28-39

МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОПИСНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Вітюк Валентина Володимирівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

e-mail: vityuk-valentyana@ukr.net

ORCID ID: 0000-0003-4981-9925

У статті наголошено на важливості мовної підготовки студентів педагогічних вишів на сучасному етапі модернізації вищої освіти в Україні. Зазначено, що після затвердження нової редакції «Українського правопису» питання мовної вправності студентів, вдосконалення їхньої правописної грамотності, вироблення умінь комунікативно доцільно користуватися засобами мови у різних життєвих і професійно-педагогічних ситуаціях набуває особливої актуальності. Мета – описати методи формування правописної компетентності майбутніх учителів початкових класів нової української школи. Для вирішення поставлених завдань у процесі роботи використовували такі методи дослідження: теоретичні: аналіз і синтез під час опрацювання лінгвістичної, педагогічної та методичної літератури з досліджуваної проблеми; теоретичне осмислення й узагальнення досвіду викладачів-філологів і власного досвіду роботи для визначення стану роботи над формуванням правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи; емпіричні: спостереження й аналіз занять з дисципліни «Сучасна українська мова з практикумом», бесіди з викладачами й студентами. У результаті аналізу проблеми дійшли до висновку про те, що в умовах модернізації вищої освіти, оновленні її змісту та структури особливої актуальності набувають ефективні методи формування правописної компетентності студентів, оскільки в результаті застосування інноваційних методів студенти набувають навичок самостійного здобування знань, уміння застосовувати отримані правописні знання у конкретних комунікативних ситуаціях. У статті охарактеризовано найбільш поширені методи формування орфографічної та пунктуаційної вправності студентів педагогічних вишів: метод спостереження й аналізу правописних явищ і фактів, правописний експеримент, метод вправ, метод роботи з навчально- й науково-інформаційними джерелами, кейс-метод, метод проєктів. Автор стверджує, що застосування традиційних та інноваційних методів формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи мотивує студентів до здобуття нових знань із правопису шляхом пошуків істини та єдино правильних способів з'ясування її, спонукає до опрацювання великої кількості додаткових лінгвістичних джерел, породжує прагнення розв'язати суперечності між правописними знаннями й незнанням орфограм чи пунктограм.

Ключові слова: правописна, орфографічна, пунктуаційна компетентність майбутніх учителів початкової школи; метод спостереження й аналізу правописних явищ і фактів; правописний експеримент; метод вправ; метод роботи з навчально- й науково-інформаційними джерелами; кейс-метод; метод проєктів.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку суспільства вимагає вдосконалення змісту і технологій вищої педагогічної освіти в Україні, пошуку нових шляхів і ресурсів підвищення підготовки майбутніх фахівців усіх напрямів і спеціальностей, серед яких важливе місце належить майбутнім учителям початкової школи. Проблема формування професійно-комунікативної компетентності майбутнього вчителя початкової школи набуває в наш час особливої актуальності у зв'язку з модернізацією змісту початкової освіти, що згідно з вимогами Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті [1] спрямована на становлення мовленнєво-мовної особистості, яка володіє нормами усного й писемного спілкування та вільно використовує мовні засоби в різних професійних ситуаціях. Тому для ефективного здійснення педагогічного процесу та розвитку комунікативної компетентності у здобувачів освіти нової української школи учитель початкових класів має передусім бездоганно володіти комунікативною компетенцією, важливою складовою якої є правописна (графічна, орфографічна, пунктуаційна). У нинішніх лінгвістичних дискусіях помітне місце посідають питання нової редакції українського правопису (2019 р.) [2]. Сучасний учитель нової української школи з 1 вересня 2019 року повинен навчати учнів згідно з новою редакцією правопису, тому постала потреба не лише висвітлювати нововведення чинного правопису, а й рекомендувати методи і прийоми, вправи і завдання для вдосконалення орфографічної й пунктуаційної грамотності майбутніх учителів початкових класів нової української школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню методів навчання присвячено праці педагогів (А. Алексюк, С. Вітвицька, А. Кузьмінський, І. Лернер, І. Підласий,

М. Скаткін, М. Фіцула та ін.) і лінгводидактів (З. Бакум, А. Богуш, М. Вашуленко, Н. Голуб, О. Горошкіна, М. Греб, Т. Груба, І. Дроздова, С. Караман, О. Караман, К. Климова, О. Копусь, О. Кучерук, В. Мельничайко, І. Нагрибельна, А. Нікітіна, С. Омельчук, Н. Остапенко, М. Пентилюк, Л. Рожило, О. Семенов, І. Хом'як та ін.). На особливу увагу заслуговує дисертація О. Кучерук, у якій розглянуто теоретико-методологічні засади розвитку системи методів навчання української мови, теоретично обґрунтовано й розроблено модель системи методів навчання української мови за компетентнісно-цільовим принципом [3].

У наш час лінгводидакти (О. Біляєв, Л. Симоненкова, М. Вашуленко, М. Бардаш, Н. Шкуратяна, О. Хорошковська, І. Хом'як, Л. Райська, О. Коломійченко, О. Караман, С. Яворська, М. Николін, О. Антончук та ін.) приділяють значну увагу вивченню правопису в закладах загальної середньої та вищої освіти. Аналіз наукових джерел засвідчив, що дослідники пропонували різні підходи до орфографічних вправлянь: роботу над орфографічними помилками (О. Біляєв); авторські розробки вивчення правопису іменників, прикметників, числівників, займенників, прислівників, дієприкметників, дієприслівників, прийменників, часток (М. Бардаш); опрацювання орфографічного матеріалу на фонетико-орфоепічній основі (Л. Симоненкова, М. Вашуленко, О. Караман); систему вправ залежно від лінгвістичної природи написань в умовах близькоспоріднених мов (О. Хорошковська); технологію формування у школярів орфографічних навичок у зв'язку з різними структурними рівнями української мови в умовах інтерференційного мовленнєвого середовища (І. Хом'як); навчання української орфографії у зв'язку з вивченням будови слова і словотвору в школах із російською мовою навчання (С. Яворська, О. Коломійченко); технологію застосування методу вправ і його місце на уроках вивчення орфографії (О. Антончук). Проте, незважаючи на певні здобутки в методиці навчання правопису української мови, проблема формування правописної компетентності в студентів закладів вищої педагогічної освіти потребує подальшого вирішення. Аналіз лінгводидактичної літератури підтверджує доцільність та актуальність пошуку оптимальних шляхів удосконалення правописної компетентності майбутніх учителів початкових класів нової української школи.

Формулювання мети статті. Мета статті – описати методи формування правописної компетентності майбутніх учителів початкових класів нової української школи.

Виклад основного матеріалу. Майбутні вчителі початкової школи, з одного боку, усвідомлюють соціальне значення обраного фаху, уявляють перспективи його здобуття й власної самореалізації, що є першочерговим завданням закладів вищої освіти в контексті вимог нової української школи та в умовах інтеграції в європейський освітній простір, а з іншого – можуть вільно самовиразитися літературною державною мовою в усній та писемній формах, аргументовано висловлювати власні думки, дотримуючись правописних норм сучасної літературної мови. Досягнути бажаного результату можна за умови ефективного поєднання традиційних та інноваційних методів, прийомів, засобів навчання сучасної української літературної мови, які допоможуть визначити способи досягнення освітньої мети, з'ясувати результативні шляхи засвоєння нових знань, що забезпечить формування правописної компетентності студентів.

У педагогіці термін «метод» немає однозначності у трактуванні: вчені розглядають метод як спосіб, діяльність, комплексний підхід, систему навчальних і навчально-виховних завдань. Так, І. Лернер, М. Скаткін визначають метод як «систему цілеспрямованих дій учителя й учнів» [4], Ю. Бабанський – як «спосіб діяльності, спрямований на досягнення певної мети» [5], І. Підласий – як «упорядковану діяльність педагога та учнів, спрямовану на досягнення заданої мети навчання» [6]. М. Махмутов вважає, що метод навчання – це система педагогічних правил, регулятивних принципів діалектично взаємопов'язаної, взаємообумовленої діяльності вчителя й учнів, яка застосовується для розв'язання визначеного кола завдань і сприяє досягненню дидактичної мети [7]. Г. Ващенко, В. Онищук стверджують, що «метод навчання – засіб або система засобів, свідомо вживаних для досягнення спеціальних завдань навчального процесу» [8, с. 103; 9, с. 14]. На нашу думку, різнотлумачення змістового наповнення терміна «метод навчання» можна пояснити тим, що це

поняття є багатовимірним, відповідно, науковці розкривають його суть на основі різних категорійних ознак. Водночас нині найбільш уживаною дефініцією є така: метод навчання – це спосіб досягнення навчальної мети, що передбачає єдність навчальної діяльності вчителя й діяльності учіння школярів.

Зважаючи на багатофакторний підхід до трактування поняття «методи навчання», виокремлюємо методи в контексті нашого дослідження: метод спостереження й аналіз правописних явищ і фактів, правописний експеримент, метод вправ, метод роботи з навчально-науково-інформаційними джерелами, кейс-метод, метод проєктів та ін.

Одним із активних методів здобуття знань є **спостереження й аналіз правописних явищ і фактів**. В. Сухомлинський вважав, що «із спостережень не тільки черпаються знання, – у спостереженнях знання живуть... Якщо повторення – мати навчання, то спостереження – мати осмислювання й запам'ятовування знань. Спостережливий учень ніколи не буває невстигаючим чи неграмотним» [10, с. 472]. Спостереження й аналіз правописних фактів і явищ виключає одноманітність у процесі навчання, сприяє виробленню в студентів умінь самостійно опрацювати правописний матеріал, здійснювати дослідницьку роботу, в якій виникають проблемні ситуації, що спонукають напружено думати, свідомо виявляти суперечності в мовному матеріалі, обґрунтовувати власну думку. О. Біляєв стверджує, що «спостереження навантажує і тренує пам'ять, відкриває простір для розумових дій» [11, с. 2].

Алгоритм методу спостереження й аналізу правописних явищ і фактів

1. Уважно ознайомся із завданням.
2. Вдумливо перечитай матеріал, над яким буде вестися спостереження.
3. Розглянь зразок виконання (якщо подано).
4. Якісно виконуй завдання.
5. Аргументовано репрезентуй виконане завдання.

Наприклад, у новій редакції «Українського правопису» [2] нововведенням є творення фемінітивів (§ 32, п. 4) та їх правопис. Завдання. Опрацювати таблицю «Творення й правопис суфіксів на означення осіб жіночої статі (фемінітивів)» (таблиця 1), утворити фемінітиви від поданих іменників чоловічого роду, сформулювати примітки до правила.

Таблиця 1

Творення й правопис суфіксів на означення осіб жіночої статі (фемінітивів)

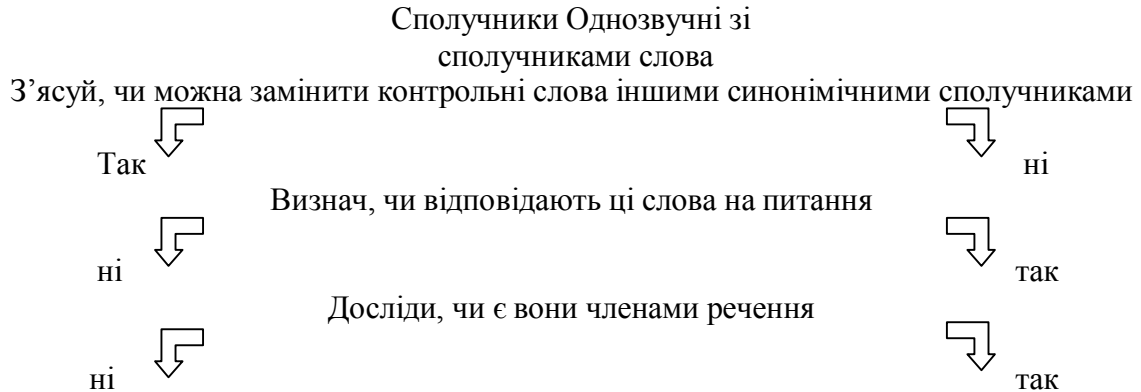
IV видання «Українського правопису» (1993 р.)	Нова редакція «Українського правопису» (2019 р.)	
	Орфограма «Правопис суфіксів» Іменникові суфікси -к- , -иц- (я), -ин- (я), -ес-	
§ 22 Не було правила творення й правопису фемінітивів	§ 32, п. 4: За допомогою суфіксів –к– , –иц– (я), –ин– (я), –ес– та ін. від іменників чоловічого роду утворюємо іменники на означення осіб жіночої статі.	
	Суфікс –к– є найуживанішим, бо він поєднуваний з різними типами основ	<i>автор – авторка дизайнр – дизайнерка директор – директорка редактор – редакторка співак – співачка студент – студентка</i>
	Суфікс –иц– (я) приєднуємо насамперед до основ на –ник та –ень	<i>верстальник – верстальниця набірник – набірниця порадник – порадиця учень – учениця</i>
	Суфікс –ин– (я) сполучаємо з основами на –ець , на приголосний	<i>кравець – кравчиня продавець – продавчиня майстер – майстриня філолог – філологиня лемко – лемкиня</i>
	Суфікс –ес– рідковживаний	<i>диякон – дияконеса поет – поетеса</i>

На основі проаналізованих правил у таблиці 1 утворити фемінітиви від поданих іменників чоловічого роду, сформулювати примітки до правила.

Мер, математик, академік, екстрасенс, посол, нотаріус, рахівник, бакалавр, магістр.

Спостереження й аналіз правописних явищ доцільно застосовувати тоді, коли виникає потреба у зіставленні й порівнянні правописних явищ. Наприклад, користуючись алгоритмом і наведеними прикладами речень, сформулювати правила написання сполучників *зате, проте, якби, щоб, якщо* і однозвучних слів.

Алгоритм написання сполучників та однозвучних із ними слів:

Складні сполучники пишемо разом	Однозвучні поєднання інших частин мови пишемо окремо
<i>Дивиться лисицею, зате (зате-але) думає вовком (Нар. творчість).</i>	<i>Хитра людина в'ється, як хмилина: за що можна вчепиться, за те й держиться (Нар. творчість).</i>
<i>Ніч колихала так ласкаво, проте (проте-однак) не спалося ніяк (М. Рильський).</i>	<i>В криницю старості не заглядай, про те, яким ти будеш, не гадай (Д. Павличко).</i>
<i>Якби (якби-коли б) було десять рук, усім би робота знайшлась (Нар. творчість).</i>	<i>Як би руки не працювали, а розум над ними пан (Нар. творчість).</i>
<i>Щоб (щоб-аби) рибку з'їсти, треба в воду лізти (Нар. творчість).</i>	<i>Що б там не казав, а кожне слово наперед обміркуй (Нар. творчість).</i>
<i>Вибачайте, якщо (якщо-коли) казка буде невродлива, може бути й нецікава, та зате правдива (М. Тарновський).</i>	<i>Що це ви робите? Як що? Сніговий замок (Л. Пшенична).</i>

Проаналізувавши правописний матеріал, студенти мають дійти таких узагальнень: контрольні сполучники можна замінити іншими синонімічними сполучниками, вони не відповідають на питання в реченні і не є членами речення, а однозвучні з ними слова не можна замінити сполучниками, вони відповідають на питання в реченні і є членами речення. Свою відповідь студенти можуть проілюструвати власними реченнями-прикладми.

Основне в **правописному експерименті** – висунення гіпотези, яку в ході практичної діяльності потрібно довести або спростувати. Завдання студента – перевірити умови функціонування мовного явища з метою встановлення його характерних особливостей, межі можливого вживання й способів використання. Завдання такого типу активізують розумову й пошукову діяльність студента, вчать бачити й самостійно добирати літери в буквених орфограмах, у небуквених орфограмах правильно писати апостроф, слова разом, із дефісом, окремо, ставити розділові знаки в реченнях й т. под.

Наприклад, опрацювавши нову редакцію «Українського правопису», аргументуйте правопис поданих словосполучень.

Спілкування у фейсбуці – мережа «Фейсбук»

Автомобіль «Фольксваген» – «фольксваген» (автомобіль)

Бог, Господь – бог зна що, господи боже мій

Або поясніть, як розстановка розділових знаків впливає на зміст речення.

1. Покарати, не можна помилувати. Покарати не можна, помилувати. 2. Так, ніхто не кохав. Так ніхто не кохав (В. Сосюра).

Або пропонуємо майбутнім учителям початкової школи прочитати інтернетну статтю «Розділові знаки роблять повідомлення нещирими» [12]. Висловити свою думку з приводу прочитаного, аргументувавши її статистичними показниками проведеного експерименту серед студентів свого курсу, спеціальності щодо доцільності, правильності вживання розділових знаків у соціальних мережах.

Подаємо текст інтернетної статті «Розділові знаки роблять повідомлення нещирими»

Розділові знаки роблять повідомлення нещирими

Кожному з нас досить часто доводиться писати повідомлення, смс або текстові послання в соціальних мережах. А деякі й зовсім забули, коли останній раз писали записки від руки. Але все ж, навіть грамотні й освічені люди в смс-повідомленнях роблять помилки, навмисно пропускаючи знаки пунктуації або замінюючи букви в словах. Чому так відбувається?

Вчені Бингемтонського університету (штат Нью-Йорк, США) провели дослідження, присвячене сприйняттю знаків пунктуації в текстових повідомленнях. Дослідження складалося з 2 незалежних частин. Дослідники дібрали респондентів серед студентів і своїх колег (у віці до 30 років) – це була перша група. У другу групу були відібрані співробітники університету у віці від 30 до 50 років.

Природно, молодь очікував більш цікавий експеримент, ніж їх старших «колег». Першій групі на великому екрані демонстрували смс-повідомлення: питання і відповіді на них, але особливість відповідей була в тому, що в одному і тому ж наборі слів були різні поєднання знаків пунктуації, а в деяких – вони і зовсім відсутні. Під час демонстрації учасники повинні були натискати лише 2 кнопки «правдоподібно/вірю» і «неправдоподібно/ не вірю».

Другій групі була запропонована анкета. Виявилось, що старше покоління переважно вважає відсутність знаків пунктуації або ж помилки в текстових повідомленнях банальною неписьменністю автора. Учасники другої групи намагаються завжди дотримуватися правил граматики й пунктуації під час написання електронних послань.

А ось результати першої групи: молоді люди вважають, що відсутність знаків пунктуації і деякі помилки, зроблені автором спеціально, надають тексту емоційного забарвлення, передають почуття автора. Крім того, крапка в кінці короткого повідомлення типу «Так.», «Ні.», «У вісім в кафе.» і т. д. викликає у читачів недовіру. А самим «довірчим» знаком респонденти першої групи вважають, хоч це і дивно, знак оклику.

Професор Клін з Бингемтонського університету зміг пояснити таку різницю сприйняття декількома факторами. «По-перше, вся молодь зараз користується сучасними гаджетами, в яких є режим «Т9», комп'ютер сам виправляє помилки, тому молодим людям немає необхідності запам'ятовувати правила правопису слів, – говорить професор. – По-друге, сучасна молодь мало цікавиться якимись знаками пунктуації, замість цього всі вони використовують смайлики та скорочені слова, яких за правилами правопису не існує. Таким чином, молодь не тільки ігнорує правила писемності, вона створює свою власну «мову», зрозумілу тільки їй. Старше покоління в 43 % випадків навіть не розуміє значення «LOL.»» [12].

Дієвим методом під час вивчення правопису української мови є **метод вправ**, за допомогою якого відбувається відтворення й вивчення, систематизація й узагальнення, повторення й запам'ятовування правописного матеріалу. Традиційно в лінгводидактиці виокремлено групи вправ: 1) за змістом, 2) за формою проведення, 3) за складністю: а) підготовчі, б) вступні, в) пробні, г) тренувальні, д) творчі, е) контрольні.

У методиці навчання орфографії М. Вашуленко розрізняє такі основні види орфографічних вправ: списування, орфографічний розбір, вправи з орфографічними словниками, різні види диктантів, перекази, твори [13] та пунктуаційних вправ: пунктуаційний розбір, синтаксичний аналіз, різні види списування і диктантів, реконструювання речень, відновлення деформованих речень, добір прикладів з певною пунктограмою в текстах літературних творів, складання власних речень за схемами, опорними словами, розділовими

знаками тощо [13].

М. Пентилюк, Т. Окуневич пропонують такі види орфографічних вправ: спеціальні (списування, диктанти), та неспеціальні (конструювання, добір слів) [14]. Учені запропонували систему вправ у навчанні пунктуації: списування тексту, у якому зовсім відсутні розділові знаки або в якому відсутні розділові знаки на якесь одне (кілька) правил; диктанти (навчальні, контрольні); заміна одних синтаксичних конструкцій іншими; пунктуаційний розбір; складання речень на певні пунктуаційні правила; відшукування речень з розділовими знаками на певне правило; складання речень за опорними словами; стилістичні заміни одних синтаксичних конструкцій іншими; складання схем різних синтаксичних конструкцій; запис тексту, вивченого напам'ять; перекази; твори [14].

Одним із поширених видів правописних вправ є орфографічне та пунктуаційне редагування. Орфографічне та пунктуаційне редагування полягає в тому, що студенти, проаналізувавши вихідний правописний матеріал, вносять у нього певні зміни, оскільки одним із завдань редагування є виправлення орфографічних, пунктуаційних помилок. Виявлення і виправлення помилок, з'ясування їх причин переконливо доведе практичну значущість опрацьованої теми, посилить інтерес до матеріалу, що, безумовно, сприятиме й попередженню подібних помилок у власному мовленні майбутніх учителів початкової школи.

Наприклад, опрацювавши нову редакцію «Українського правопису» [2], відредагувати правопис поданих слів.

Багат-вечір, Свят-вечір, веб-сторінка, Єврозона, пан-Європа, топ-модель, екс-міністр, віце-консул, пів-аркуша, піваркуш, пів-Європи, пів Луцька, пів'яблука, пів України, південь, півгодини, бізнес-проект, східно-слов'янський, вантажнорозвантажувальний, суспільно-корисний, професійно-орієнтований, суспільно-політичний, нагора, надобраніч, перед усім, на четверо, по четверо, жовто-гарячий, мовно-літературний, аби-хто, будь-хто, будь на чому, Йордан-річка, Україна-ненька, ненька-Україна, фанклуб, піар-акція.

Окрім традиційних видів орфографічних вправ, відпрацьованих студентами в період навчання у закладах загальної середньої освіти, нами розроблено більш продуктивні, спрямовані на осмислення й аналіз орфограм, співвіднесення їх із відповідним класифікаційним типом, порівняння й зіставлення мовних явищ, розвиток лінгвістичних міркувань, формування вмінь узагальнювати та формулювати висновки. Це, зокрема, дослідження-аналіз, дослідження-міркування, дослідження-відновлення, правописний практикум, дослідження-реконструювання, дослідження-моделювання, правописна трансформація, дослідження-пошук, дослідження-переклад та ін.

Дослідження-пошук готує студентів до самостійної дослідницької діяльності, розвиває вміння відшукати конкретну інформацію, висловити із певних фактів власну гіпотезу, зробити відповідні висновки. Так, під час вивчення орфограм «Спрощення груп приголосних» пропонуємо виконати дослідження-пошук: на місці пропусків вставити пропущені літери, віднайти і виписати окремо слова-винятки, пояснити їх правопис, 2–3 словосполучення ввести у речення.

Форпос...на служба, захис...ний костюм, діяльніс...ний підхід, правозахис...ник країни, звуковий оповіс..ник, шіс...надцять гривень, боліс...ні спазми, заздріс...ний однокласник, блис...нути вогнями, вільгіс...ний ранок, чуйне сер...це, страс...ний шанувальник, доблес...ний воїн, вартіс...на поїздка, контраст...ні кольори, почес...ний громадянин, проїз...ний квиток, совіс...ний сусід, водохрес...ний ярмарок, облас...ний конкурс, вартіс...ний проект, аванпост...ний льодоріз, балас...ний вантаж, зап'яс...ний перелом, липовий хворос...няк, виїз...на варта, безчес...ні дії.

Пропоновані вправи спонукають студентів не лише до поглиблення знань із правописної теорії, осмислення лінгвістичних умов уживання відповідних орфограм, а й сприяють активному практичному оволодінню правописними нормами української літературної мови, формуванню дослідницьких навичок критичного мислення. Вправи з правопису розроблено за дидактичним принципом від простого до складного, як-от: від вправ і завдань на формування вмінь аналізувати, класифікувати до завдань і вправ, що формують

уміння зіставляти, узагальнювати, з'ясовувати зв'язки між явищами та відношеннями правописного змісту.

Метод вправ сприяє виробленню правописних умінь і навичок, реалізації принципу свідомості й автоматизму. Необхідно також урахувати, якому принципу українського правопису підлягає те чи те написання, щоб забезпечити максимально результативне формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи. Коли, наприклад, вивчаються написання за морфологічним принципом правопису, тоді необхідний тісний зв'язок орфографії з будовою слова, словотвором, словозміною, морфемією, фонетичні написання потребують чіткого усвідомлення звукового складу слова і повної відповідності між написанням і вимовою й т. под.

Правописна компетентність майбутніх учителів початкової школи формується у процесі повторення орфографічного й пунктуаційного теоретичного матеріалу, свідомого засвоєння правописних правил і виконання системи вправ і завдань, що забезпечують вироблення автоматизму в написанні.

Оскільки більшу частину навчальної інформації студенти засвоюють самостійно, то доцільним у процесі формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи є застосування **методу роботи з навчально- й науково-інформаційними джерелами**. Цей метод сприяє повторенню орфографічного й пунктуаційного теоретичного матеріалу, вчить розуміти й аналізувати прочитане, віднаходити найбільш суттєве в матеріалі, визначати й систематизувати нову інформацію, шукати відповіді на поставлені питання, завдання й наводити переконливі аргументи. Як свідчить практика, у процесі вивчення мовознавчих і лінгводидактичних дисциплін студенти вдосконалюють навички опрацьовувати довідкові джерела (навчальні, навчально-методичні посібники, методичні рекомендації), фахові журнали, працюють зі словниковими статтями, електронними лінгвістичними ресурсами. Робота з науковими джерелами сприяє систематизації, осмисленню й аналізу правописного матеріалу, виконанню практичних завдань, допомагає укладати таблиці, схеми, алгоритми, кластери і т. под. Також робота з науково-інформаційними джерелами є базою для написання тез, статей, курсової, магістерської робіт. Використання різноманітних джерел збагачує словниковий запас студента, розвиває інтелектуальні й пізнавальні здібності, тобто формує необхідні для майбутньої професійної діяльності правописні вміння й навички.

Упродовж останніх років активного поширення набув **кейс-метод** (від англ. case study – вивчення ситуації) або метод ситуацій (моделювання ситуації), що дозволяє викладачу й студентам налагоджувати ефективну комунікацію, навчає студентів працювати в команді, аналізувати запропоновані ситуації, дискутувати, аргументовано доводити власне вирішення проблемної ситуації. П. Скейлс стверджує, що «метод вивчення конкретних ситуацій – це навчальна діяльність, що ґрунтується на реальних ситуаціях й орієнтована передусім на студентів; події, пов'язані з контекстуальною інформацією, які дають студентам змогу застосувати свої знання в реальних ситуаціях, вдосконалюючи при цьому навички впорядкування інформації, виявлення і вирішення проблеми» [15, с. 111]. О. Чуб зазначає, що кейс-метод – це «спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, за якої кожен студент відчуває себе успішним, інтелектуально спроможним до нових рішень та ідей» [16, с. 3]. Навчання з використанням кейс-методу відрізняється від традиційних методів передусім тим, що викладач стає рівноправним учасником освітнього процесу, він є помічником, консультантом, експертом, який допомагає студентам зорієнтуватись в інформаційних джерелах, мовній практиці, він організовує дискусію, керує ходом діяльності, підтримуючи необхідний темп роботи. При цьому студентам пропонуються завдання з підготовки мультимедійних презентацій, проведення інтерв'ю, вирішення проблемних ситуацій, як вони презентують власні аргументи й доречні шляхи розв'язання окресленої проблеми.

Найбільш відомими нині є такі типи кейсів: навчальні, практичні та науково-дослідні, які можуть бути представлені в різних форматах [17, с. 61–69].

Цінним у застосуванні кейс-методу в процесі формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи є те, що студентам пропонується усвідомити реальну

комунікативно-правописну ситуацію, опис якої відображає не лише практичну проблему, а й актуалізує певний комплекс правописних знань, які необхідно засвоїти для її вирішення.

Наведемо приклад застосування кейс-методу. Завдання до кейсу. Дослідити мовну традицію і літературну норму вживання прийменників *через* / *з* у складі словоформ на позначення дефісного правопису слів.

Роботу над кейсом розподіляємо на три етапи:

I етап – індивідуальна робота;

II етап – робота в малих групах;

III етап – репрезентація результатів роботи в групі під час загального обговорення.

На I етапі студенти самостійно ознайомлюються із § 3.3. Прийменники *через* і *з* у складі словоформ на позначення дефісного правопису слів монографії С. Омельчука «Сучасна українська лінгводидактика: норми в термінології і мовна практика фахівців» [18, с. 128–140].

На II етапі розподіляємо академічну групу студентів на малі групи і для кожної малої групи визначаємо наступні завдання (можна жеребкуванням):

2.1. Проаналізувати нормативне функціонування прийменниково-іменникових словоформ на позначення дефісного написання слів в «Українських правописах» від 1921 р. до 2019 р.

2.2. Висвітлити семантичні відношення прийменника *через* на основі опрацьованих словникових статей у тлумачних словниках сучасної української мови.

2.3. Порівняти функціонування відповідників української словоформи *з дефісом* у сучасних правописах і граматиках англійської, німецької, французької, польської, білоруської, російської мов.

На III етапі спікери кожної групи репрезентують рішення кейсу, опоненти ставлять запитання, інформація систематизується у загальному висновку.

Особливої актуальності у наш час набуває **метод проєктів**, який має на меті адаптувати навчання до умов реального життя, удосконалити вміння студентів самостійно добирати важливу інформацію, структурувати, узагальнювати її, репрезентувати результати роботи та аргументовано доводити власне бачення окресленої проблеми. М. Пентилюк у «Словнику-довіднику з української лінгводидактики» метод проєктів тлумачить як «спосіб навчання, що полягає в розв'язуванні певної навчальної проблеми шляхом творчого пошуку й презентації результатів у вигляді проєкту» [19, с. 142]. М. Пентилюк визначає «основні елементи методу проєктів: реальний досвід дитини, який має бути виявлений; організований досвід (педагог буде заняття на основі того, що саме знає про досвід дитини); зіткнення з накопиченим людським досвідом (готові знання); вправи, що дають дитині нові навички. Завдання методу проєктів – показати учням (студентам) їхню власну зацікавленість у набутих знаннях, що можуть знадобитися в житті» [19, с. 142]. З приводу сказаного нам імпонує думка Є. Полат: «Усе, що я пізнаю, я знаю, для чого мені це потрібно та де і як я можу ці знання застосувати» [20, с. 11]. Як бачимо, навчальний проєкт вимагає від кожного студента усвідомлення мети діяльності, розуміння сутності окресленої проблеми, її практичної значущості, оволодіння методами дослідження, удосконалення вмінь і навичок репрезентувати, публічно захищати проєкт.

Є. Полат виділяє такі види проєктів: 1) за провідним видом діяльності (дослідницька, творча, ігрова, інформаційна); 2) за належністю до предметної галузі (монопроєкт, міжпредметний проєкт); 3) за характером координації проєкту (з відкритою, явною і прихованою координацією); 4) за кількістю учасників проєкту (індивідуальні, парні, групові); 5) за тривалістю (короткострокові, довгострокові) [20].

Г. Бондаренко вважає, що з «метою формування пізнавальної самостійності студентів і розвитку навичок самоосвіти й саморозвитку як провідних ознак професійної компетентності найбільш доцільно застосовувати такі: 1) дослідницькі проєкти, які мають чітку структуру, наближену до справжнього наукового дослідження, чи таку, яка повністю йому відповідає; 2) інформаційні проєкти спрямовані на збирання інформації про об'єкт, ознайомлення учасників проєкту з цією інформацією, її аналіз і узагальнення фактів, призначених для

широкого загалу; 3) короткострокові проекти як елемент виконання самостійного завдання до конкретного практичного заняття; 4) довгострокові проекти, над якими студенти працюють семестр (результат самостійного вивчення теми з певної дисципліни), рік або більше (курсова, магістерська робота); 5) індивідуальні або парні проекти, оскільки проекти з більшою кількістю учасників не дають можливості адекватно оцінити внесок кожного в реалізацію поставленого завдання; 6) проекти з опосередкованою координацією, оскільки у вищій школі викладачеві в дослідницькій діяльності студентів відводиться роль консультанта» [21, с. 101].

Наприклад, пропонуємо студентам виконати дослідницький проект «Взаємозв'язок усної та писемної форм мовлення у процесі формування правописної грамотності майбутніх учителів початкової школи». Виконуючи проект, варто звернути увагу, як впливає на культуру мовлення студентів сучасних педагогічних вишів спілкування у родині, у побуті, соціальне середовище, соціальні мережі, ЗМІ, сучасна художня література, рівень викладання літературною мовою в університеті й т. ін. У ході виконання проекту студенти чітко окреслюють регресивну роль ненормативного мовлення на формування правописної грамотності, репрезентують власне бачення проблеми та пропонують можливі шляхи її вирішення.

Отже, основне завдання мовознавчих дисциплін закладів вищої освіти сьогодні спрямоване не лише на засвоєння лінгвістичних знань, а й на підвищення пошукової діяльності здобувачів вищої освіти, що реалізується у створенні й розв'язанні проблемних ситуацій, формулюванні власних суджень та їх аргументації. Застосування традиційних та інноваційних методів формування правописної компетентності майбутніх учителів початкової школи мотивує студентів до здобуття нових знань із правопису шляхом пошуків істини та єдино правильних способів з'ясування її, спонукає до опрацювання великої кількості додаткових лінгвістичних джерел, породжує прагнення розв'язати суперечність між правописними знаннями й незнанням орфограм чи пунктограм.

Перспективою подальших досліджень є застосування традиційних і впровадження інноваційних методів і прийомів для цілісного вивчення змін у новій редакції «Українського правопису», апробація, експериментальна перевірка ефективності застосування методів і прийомів формування правописної компетентності студентів закладів вищої педагогічної освіти.

Список використаної літератури

1. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. Київ: Шкільний світ, 2001. 25 с.
2. Український правопис у новій редакції. URL: <https://mon.gov.ua> (дата звернення 03.06.2019).
3. Кучерук О. Система методів навчання української мови в основній школі: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2012. 450 с.
4. Дидактика средней школы: Некоторые проблемы современной дидактики / под ред. М. Н. Скаткина. Москва: Просвещение, 1982. 319 с.
5. Педагогика / под ред. Ю. К. Бабанского. Москва: Просвещение, 1988. 479 с.
6. Подласый И. П. Педагогика. Москва: Высшее образование, 2007. 540 с.
7. Махмутов М. И. Современный урок. Москва: Педагогика, 1985. 184 с.
8. Ващенко Григорій. Загальні методи навчання. Київ: Українська Видавнича Спілка, 1997. 441 с.
9. Функції і структура методів навчання / Онищук В. О., Тимчишин Л. П., Федоренко І. Т. та ін.; за ред. В. О. Онищука. Київ: Рад. школа, 1979. 159 с.
10. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям. Вибрані твори: в 5 т. Київ: Рад. школа, 1976–1980. Т. 2. С. 418–654.
11. Біляєв О. Спостереження над мовою як метод навчання. *Українська мова і література в школі*. 2004. № 3. С. 2–5.
12. Розділові знаки роблять повідомлення неширими. URL: <http://openchannel.kiev.ua/>
13. Вашуленко М. С. Методика навчання української мови в початковій школі. Київ: Літера ЛТД, 2012. 364 с.
14. Пентилюк М. І., Окуневич Т. Г. Методика навчання української мови у таблицях і схемах. Київ: Ленвіт, 2006. 134 с.
15. Scales P. Teaching in the Lifelong Learning Sector. Maidenhead, England, 2013. 329 p.
16. Чуб О. О. Гроші та кредит. Інтерактивні методи викладання дисциплін. Київ: КНЕУ, 2009. 326 с.
17. Андюсов Б. Е. Кейс-метод как инструмент формирования компетентностей. *Директор школы*. 2010. № 4. С. 61–69.

18. Омельчук С. Сучасна українська лінгводидактика: норми в термінології і мовна практика фахівців: монографія. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2019. 356 с.

19. Словник-довідник з української лінгводидакти: навч. посіб. / кол. авторів за ред. М. І. Пентиліук. Київ: Ленвіт, 2015. 320 с.

20. Полат Е. С. Что такое проект: типология проектов. *Открытый урок*. 2004. № 5–6. 10–17.

21. Бондаренко Г. Метод проектів як засіб удосконалення методичної компетентності майбутніх учителів української мови та літератури. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2012. № 12. Ч. 2. С. 97–104.

METHODS OF FORMING THE SPELLING COMPETENCE OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Vitiuk Valentyna

candidate of pedagogic sciences, department of theory and methods of primary education
Lesya Ukrainka Eastern European National University

Introduction. *The article notes the importance of language training for pedagogical university students at the present stage of the higher education modernization in Ukraine. It is noted that after the approval of the new edition of «Ukrainian Spelling», the issues of students' language skills, improving their spelling literacy, and developing skills in communicative and appropriative use of language tools in different life and professional, pedagogical situations have become especially relevant.*

The purpose of the article is to describe the methods of forming the spelling competence of future primary school teachers of the New Ukrainian School.

Methods. *To solve the tasks the following research methods were used: theoretical methods: analysis and synthesis in the processing of linguistic, pedagogical and methodological literature on the problem; theoretical conceptualization and generalization of the philologists' experience to determinate the state of the spelling competence formation of future primary school teachers; empirical methods: observation and analysis of classes during studying the discipline «Modern Ukrainian language with a practical tasks», conversations with teachers and students.*

Result. *As a result of the analysis of the problem, we came to the conclusion that in the context of education modernization, updating its content and structure, the methods of forming the spelling of students' competence become especially relevant, since as a result of applying innovative methods, students acquire the skills of self-knowledge, the ability to apply the obtained spelling skills in specific communicative situations.*

The scientific novelty of the study. *The article describes the most common methods of forming orthographic and punctuation competence of pedagogical university students: the method of observing and analyzing the phenomena and fact spelling, the experimental spelling, the exercising method, the method of working with educational and scientific informational sources, the case-method, the project-method – the basic purpose, objectives and stages of the methods are determined, the examples of the certain method application on the examples of the new edition of «Ukrainian spelling» are illustrated.*

Conclusions and specific suggestions of the author. *The author claims that the use of traditional and innovative methods of forming the spelling competence of future primary school teachers motivates students to obtain new spelling skills by searching correct ways to clarify it, encourages the processing of a large number of additional linguistic sources, and creates the desire to solve the contradiction between spelling skills and ignorance of orthogram or punctogram.*

Key words: *spelling, orthographic, punctuation competence of future primary school teachers; a method of observing and analyzing the phenomena and fact spelling; spelling experiment; exercise method; a method of working with educational and scientific information sources; case-method, project-method.*

References

1. *Natsionalna doktryna rozvytku osvity Ukrainy u KhKhI stolitti* (2001). Kyiv. 25 s. [in Ukrainian].
2. *Ukrainskyi pravopys u novii redaktsii* (2019) [Ukrainian spelling in the new version]: <https://mon.gov.ua> (data zvernennia 03.06.2019). [in Ukrainian].

3. Kucheruk, O. (2012). *Systema metodiv navchannia ukrainskoi movy v osnovnii shkoli*: dys. ... d-ra ped. nauk: 13.00.02 / Natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni M. P. Drahomanova. Kyiv. 450 s. [in Ukrainian].
4. *Dydaktyka srednei shkoly: Nekotorye problemy sovremennoi dydaktyky* / pod red. M. N. Skatkyna (1982). Moskva. 319 s. [in Russian].
5. *Pedahohyka* / pod red. Yu. K. Babansko (1988). Moskva. 479 s. [in Russian].
6. Podlasui, Y. P. (2007). *Pedahohyka*. Moskva: Vysshee obrazovanye. 540 s. [in Russian].
7. Makhmutoy, M. Y. (1985). *Sovremennyy urok*. Moskva : Pedahohyka. 184 s. [in Russian].
8. Vashchenko, Hryhorii. *Zahalni metody navchannia*. Kyiv: Ukrainska Vydavnycha Spilka, 1997. 441 s. [in Ukrainian].
9. *Funktsii i struktura metodiv navchannia* / [Onyshchuk, V. O., Tymchyshyn, L. P., Fedorenko, I. T. ta in.]; za red. V. O. Onyshchuka (1979). Kyiv. 159 s. [in Ukrainian].
10. Sukhomlynskyi, V. O. (1976–1980). *Sto porad uchytylevi*. Vybrani tvory: v 5 t. Kyiv: Rad. shkola. T. 2. S. 418–654. [in Ukrainian].
11. Biliaiev, O. (2004). *Sposterezhennia nad movoiu yak metod navchannia*. Ukrainska mova i literatura v shkoli. № 3. S. 2–5. [in Ukrainian].
12. *Rozdilovi znaky robliat povidomlennia neshchyrymu*. <http://openchannel.kiev.ua/>
13. Vashulenko, M. S. (2012). *Metodyka navchannia ukrainskoi movy v pochatkovii shkoli*. Kyiv: Litera LTD. 364 s. [in Ukrainian].
14. Pentyliuk, M. I., Okunevych, T. H. (2006). *Metodyka navchannia ukrainskoi movy u tablytsiakh i skhemakh*. Kyiv: Lenvit. 134 s. [in Ukrainian].
15. Scales, P. (2013). *Teaching in the Lifelong Learning Sector*. Maidenhead, England. 329 p.
16. Chub, O. O. (2009). *Hroshi ta kredyt. Interaktyvni metody vykladannia dystsyplyn*. Kyiv: KNEU. 326 s. [in Ukrainian].
17. Andiusev, B. E. (2010). *Keis-metod kak ynstrument formyrovanyia kompetentnosti*. Dyrektor shkoly. № 4. S. 61-69.
18. Omelchuk, S. (2019). *Suchasna ukrainska lnhvodydaktyka: normy v terminolohii i movna praktyka fakhivtsiv* : monohrafiia. Kyiv: Vydavnychi dim «Kyievo-Mohylianska akademiia». 356 s. [in Ukrainian].
19. *Slovnnyk-dovidnyk z ukrainskoi lnhvodydakty: navch. posib.* / kol. avtoriv za red. M. I. Pentyliuk (2015). Kyiv: Lenvit. 320 s. [in Ukrainian].
20. Polat, E. S. (2004). *Chto takoe proekt : typolohyia proektov*. Otkrutuj urok. № 5 - 6. S. 10 - 17.
21. Bondarenko, H. (2012). *Metod proektiv yak zasib udoskonalennia metodychnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv ukrainskoi movy ta literatury*. Visnyk Luhanskoho natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. № 12. Ch. 2. S. 97 - 104. [in Ukrainian].

МЕТОДЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПРАВОПИСНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Витюк Валентина Владимировна

кандидат педагогических наук, доцент кафедры филологии и методики начального образования
Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки

В статье отмечена важность языковой подготовки студентов педагогических вузов на современном этапе модернизации высшего образования в Украине. Отмечено, что после утверждения новой редакции «Украинского правописания» вопросы языковой компетентности студентов, совершенствования их правописной грамотности, выработки умений коммуникативно целесообразно пользоваться средствами языка в разных жизненных и профессионально-педагогических ситуациях приобретает особую актуальность. Цель - описать методы формирования правописной компетентности будущих учителей начальных классов новой украинской школы. Для решения поставленных задач в процессе работы использовались следующие методы исследования: теоретические: анализ и синтез при обработке лингвистической, педагогической и методической литературы по исследуемой проблеме; теоретическое осмысление и обобщение опыта преподавателей-филологов и собственного опыта работы для определения состояния работы над формированием правописной компетентности будущих учителей начальной школы; эмпирические: наблюдение и анализ занятий по дисциплине «Современный украинский язык с практикумом», беседы с преподавателями и студентами. В результате анализа проблемы пришли к выводу о том, что в условиях модернизации образования, обновления его содержания и структуры особую актуальность приобретают методы формирования правописной компетентности студентов, поскольку в результате применения инновационных методов студенты приобретают навыки самостоятельного получения знаний, умение применять полученные правописные знания в конкретных коммуникативных ситуациях. В статье охарактеризованы наиболее распространенные методы формирования орфографической и пунктуационной компетентности студентов педагогических вузов: метод наблюдения и анализа правописных явлений и фактов, правописный эксперимент, метод упражнений, метод работы с учебно- и научно-информационными источниками, кейс-метод, метод проектов, – определено основную цель, задачи, этапы проведения методов, проиллюстрированы образцы применения определенных методов на примерах новой редакции «Украинского правописания». Автор

утверждает, что применение традиционных и инновационных методов формирования правописной компетентности будущих учителей начальной школы мотивирует студентов к получению новых знаний по правописанию путем поисков истины и единственно правильных способов выяснения ее, побуждает к обработке большого количества дополнительных лингвистических источников, порождает стремление решить противоречия между правописными знаниями и незнанием орфограмм или пунктограмм.

Ключевые слова: правописная, орфографическая, пунктуационная компетентность будущих учителей начальной школы; метод наблюдения и анализа правописных явлений и фактов; правописный эксперимент; метод упражнений; метод работы с учебно- и научно-информационными источниками; кейс-метод, метод проектов.

Отримано редакцією 3.02.2020 р.

УДК 378

DOI: 10.31376/2410-0897-2020-1-42-39-47

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЯК СКЛАДНИК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Ігнатенко Ганна Володимирівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри професійної освіти та технологій
сілськогосподарського виробництва

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

e-mail: dekdzn@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-8603-6842

Ігнатенко Ксенія Володимирівна

аспірантка

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

e-mail: budennaj@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-3782-2425

У статті обґрунтовано важливість формування готовності до педагогічної взаємодії в процесі підготовки компетентного педагога професійного навчання. Проаналізовані дефініції «взаємодія» і «педагогічна взаємодія». Визначено, що прояв педагогічної взаємодії відбувається у взаємному спілкуванні та взаємній діяльності. У процесі формування готовності педагога професійного навчання до педагогічної взаємодії особливе місце належить інтерактивним технологіям. Інтерактивне навчання – це діалогове навчання, цей діалог побудований на основі взаємодії тих, хто навчає, і тих, хто навчається. Якісно підготувати кваліфікованого робітника зможе педагогічний працівник, який володіє компетентностями з проявом високого рівня готовності до педагогічної взаємодії.

Ключові слова: професійна компетентність, педагог професійного навчання, педагогічна взаємодія, діяльність, спілкування.

Постановка проблеми. XXI століття окреслює нові тенденції змін в освітянському просторі. Загалом можна говорити про осучаснення й модернізацію всіх складників системи професійної освіти України.

Одним зі стратегічних напрямів реформування професійної (професійно-технічної) освіти до 2027 року є якість освіти [1].

Зазначена проблема не тільки одна з найбільш важливих, але й одна із найбільш складних для вирішення. Зазначимо, що якість підготовки фахівців обґрунтовано вважається науковцями стратегічним чинником розвитку в країні економіки, зокрема, з точки зору її конкурентоспроможності на сучасному ринку праці.

Окреслене відображено у низці освітніх документів: законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Концепції розвитку педагогічної освіти, Концепції «Нова українська школа», концептуальних засадах Національної доктрини розвитку освіти, затвердженої Указом Президента України від 17.04.2002 № 347/2002, Концепції реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року та інших нормативних документах.

Але не можна акцентувати увагу лише на процесуальних змінах у ланках, де